

Šľachta v malokarpatských mestách v ranom novoveku (16. – 18. storočie)

MICHAL DUCHOŇ

V rámci skúmania mestskej society nemôžeme vynechať šľachtu, a to hlavne v pomoháčskom období, kedy nabralo sťahovanie šľachticov do miest značný kvantitatívny nárast. Zároveň môžeme vo väčšej miere hovoriť o snahe jednotlivých vrstiev spoločnosti dosiahnuť príslušnosť k šľachte, ktorá bola pre nich vrstvou s jedinečnými výsadami, pozdvihujúcimi ich nositeľa nielen spoločensky, mocensky ale aj hospodársky.¹

Spolužitie šľachty a miest malo svoje determinanty. Predovšetkým, vďaka individuálnym výsadam, narúšala šľachta komunitu mesta, jeho výsady, ktoré boli určené mešťanom. Zároveň boli práve tieto individuálne výsady šľachtica magnetom pre mešťanov, znamenali spoločenský vzostup v rámci mestských elít.²

Ranonovoveké mestá sa stali miestom prenikania šľachty, ktorá tu bola buď z dôvodu zamestnania v správnych, súdnych, či dokonca mestských úradoch, alebo nachádzala v meste ľahšiu obživu, prípadne možnosť spojenia s bohatými meštianskymi rodinami, čo platilo najmä pre schudobnených vidieckych šľachticov.³

Prítomnosť šľachty vďaka väčšej kúpnej sile a snahe získať luxusnejší tovar pozitívne vplývala na obchod a spotrebu v meste.⁴ Ale pozitíva čoskoro prevýšili negatíva. Kvôli šľachticom v meste sa začala zaujímať stolica o slobodné kráľovské mestá a chcela tak zasahovať aj do mestských právomocí. Šľachtickí obyvatelia sa snažili vyhnúť sa plateniu

¹ Prehľadne sa šľachte v mestskom prostredí venovali najmä ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku 1680 – 1780*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 201 a nasl., SUCHÝ, Michal. Z politických zápasov miest so šľachtou od 16. do začiatku 18. storočia. In *Historické štúdie*, 1974, roč. 19, s. 109 a nasl.; H. NÉMETH, István. Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tevékenységére tükrében. In *Korall*, 2002, č. 9, s. 79 – 106; a predovšetkým stredoeurópske zhrnutie podáva MILLER, Jaroslav. *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 147 a nasl.

² MILLER, ref.1, s. 147-148.

³ MILLER, ref.1, s. 149.

⁴ H. NÉMETH ISTVÁN: *Várospolitika és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon. (A felső-magyarországi városszövetség)* 1. köt. Budapest: Gondolat – Magyar Országos levéltár, 2004, s. 453.

mestských dávok a znášaniu tiarch (ubytovanie vojakov a pod.).⁵ Zároveň sa snažili vyhnúť aj plateniu daní stolici.⁶

V príspevku sa budeme venovať šľachte usadenej v troch slobodných kráľovských mestách v malokarpatskej oblasti – Modre, Pezinku a Sv. Juru, v období raného novoveku. V tomto čase prešli tieto lokality veľkým vývojom. Roku 1543 vymiera rod Svätajurských (Szentgyörgyi) a pezinských Grófovcovcov, ktorí vlastnili obidve rovnomenne panstvá. Mestečká sa dostali späť do kráľovských rúk, avšak čoskoro začali striedať záložných vlastníkov. Roku 1567 vymrel rod Orságovcov (Országh), ktorý vlastnil Modru. Oproti susedným lokalitám bolo mestečko začlenené natrvalo medzi kráľovské majetky a získalo ako prvé zo všetkých výsady slobodného kráľovského mesta 13. augusta 1607. Pezinok a Sv. Jur sa stali roku 1615 najprv slobodnými kráľovskými mestečkami, a nakoniec roku 1647 aj slobodnými kráľovskými mestami.

Zvýšenie právneho postavenia nebolo jediným faktorom prosperity uvedených miest. Symbolizoval ho aj hospodársky rast, na ktorom sa podieľalo vinohradníctvo, ako najviac rozvíjané ekonomické odvetvie v malokarpatských mestách. Tieto mestá nepatrili k tradičným obchodníckym mestám, neboli, hľadám s výnimkou Pezinka, naviazané v stredoveku na zahraničný obchod. Tieto štruktúry si vybudovali až v novoveku. Obdobie druhej polovice 16. a 17. storočia sa tak prekrývalo s dobou najväčšieho rozmachu vinohradníctva a produkcie vína.⁷ A aj keď bola v Modre a v Pezinku dobre rozvinutá sieť remesiel a cechov, predsa len obchod s vínom, či už domáci, alebo zahraničný, poskytoval do polovice 18. storočia najlepší zdroj príjmov pre vinohradníka. Mnohí remeselníci mali preto vlastné vinice, navzájom sa tieto dve činnosti neovplyvňovali.

Špecifické postavenie malokarpatských miest bolo aj v tom, že tu nesídlili žiadne významné správne úrady, ako napr. v susednej Bratislave či Trnave. Čiastočnou výnimkou bol Pezinok, ktorý slúžil ako miesto stoličných kongregácií Bratislavskej stolice (popri Bratislave, Šamoríne a Senci), bol sídlom tridsiatkového úradu a zároveň centrom súkromnej správy pálfiovských panstiev – pezinského a svätajurského.

Postavenie šľachty v mestách

Ak chceme hovoriť o šľachte usadenej v malokarpatských mestách, musíme najprv vedieť, do akej miery mohli obyvatelia týchto lokalít v čase nástupu šľachtického „osídľovania“ miest ovplyvniť rozhodnutie šľachty usadiť sa práve tam. Pri Pezinku a Sv. Jure je potrebné hneď na úvod povedať, že obidve mestečká nemohli v priebehu 16. storočia samostatne rozhodovať

⁵ NÉMETH, ref. 4, s. 455.

⁶ NÉMETH, ref. 4, s. 442.

⁷ KAZIMÍR, Štefan. Malokarpatské vinohradníctvo do konca 18. storočia. In *Historické štúdie*, 1981, roč. 25, s. 129 a 135.

o tom, či sa v meste usadí alebo neusadí šľachtic. Túto kompetenciu mal panovník ako vlastník⁸ a predovšetkým ju vo forme exempcií využívali aj pôvodní a najmä záložní vlastníci panstiev, ktorí dávali majetky (domy, vinice) do držby svojim veriteľom, familiárom alebo úradníkom na panstvách. Napríklad prefekt hradu Stupava Tomáš Dietrich získal v roku 1568 od záložného vlastníka panstva Ecka zo Salmu dve vinice na svätajurskom panstve, prefekt hradu Červený Kameň Ján Jedelhauser dostal v Pezinku štyri vinice a kúriu. Prefekt pezinského hradu, Benedikt Literát z Rábu (Győr) získal v roku 1582 od záložného vlastníka Jána Krušiča v Pezinku kúriu, päť viníc a majer s ovocnou záhradou.⁹

Tieto exempcie a donácie znamenali, že v mestách sa etabloval a aj stabilizoval systém slobodných domov - šľachtických kúrií. V roku 1574 ich bolo vo Sv. Jure sedem, v Pezinku päť. Počet slobodných kúrií sa nezvyšoval počas celého 17. storočia.¹⁰ Zvyšní šľachtici usadení v meste žili v normálnych, nepriviligovaných domoch.

Zmena nastala potom, čo boli mestečká vyňaté z panstiev privilégiom Mateja II. v roku 1615 a najmä po povýšení na slobodné kráľovské mestá roku 1647.¹¹ Síce máme zmienky o pokusoch mestskej rady neumožniť usadiť sa cudzím obchodníkom v meste, či dokonca cudzincom vo všeobecnosti, konkrétne sa však šľachtici neuvádzajú. Mestám zostalo len dedičstvo v podobe slobodných kúrií, ktoré sa vymykali spod kontroly mestských orgánov, a ako uvidíme ďalej, predstavovali zdroj konfliktných situácií v mestách.

Vyčlenenie chotárov Pezinka a Sv. Jura bolo záležitosťou značne problematickou a dochádzalo tak k neustálym sporom o presnejšie určenie hraníc, ale aj k drobným konfliktom spojených s výrubom dreva v lesoch. Hranice panstiev sa v niektorých prípadoch dotýkali miest (Sv. Jur) a zároveň zostali súčasťou obidvoch miest aj šľachtické správy panstiev. Pezinský zámok bol len niekoľko metrov pred bránami mesta. Okrem toho, že slúžil ako funkčné a stále sídlo Pálfiovcov (Pálffy), bola tu aj celá hospodárska správa – majere, rôzne stodoly a sýpky, domy poddaných.

Kúria, ktorú si vybudovali ako svoje mestské sídlo Ilešháziovci (Illésházy) vo Sv. Jure, a ktorá po smrti Kataríny Pálfiovej pripadla Pálfiovcom, bola priamo súčasťou mesta a stála za hradbami. Pokus zabrániť dovozu vína do nej vyriešil krajinský snem roku 1649 a 1655 v neprospech mesta.¹² Keďže mesto nepochodilo na najvyšších fórach, pokúsilo sa obmedziť

⁸ Príkladom takejto kráľovskej donácie bolo darovanie domu pre Jána Sambuca vo Sv. Jure ako odškodnenie pri súdnom spore v roku 1569. Pozri VANTUCH, Anton. *Ján Sambucus. Život a dielo renesančného učenca*. Bratislava: Veda, 1975. s. 144.

⁹ ĐURKOVÁ, Mária. *Vlastnícke pomery na pezinskom a svätajurskom panstve v druhej polovici 16. a začiatkom 17. storočia*. Bratislava 1978. s. 44-45. Rkp. diplomovej práce uložený v Štátnom archíve Bratislava, pobočka Modra (ďalej len ŠABApM), Zbierka diplomových prác, inv. č. 6. Ohľadne donácie pre Benedikta Literáta pozri ŠABApM, fond (ďalej f.) Magistrát mesta Pezinok (ďalej MMP), Listiny, inv. č. 236.

¹⁰ ŠABApM, f. Magistrát mesta Sv. Jur (ďalej MMJ), Spisy magistrátu, inv. č. 1291.

¹¹ ĐUBOVSKÝ, Ján - ŽUDEL, Juraj (eds.). *Dejiny Pezinka*. Bratislava: Obzor, 1982, s. 29 a 31.

¹² § 1. zák. čl. 53 z roku 1649 a zák. čl. 60 z roku 1655 povoľovali niele Pálfiovcom, ale aj iným šľachticom

hospodárske výsady miestnych vlastníkov slobodných kúrií aspoň tým, že v nich nesmeli mešťaania nakupovať víno a mäso.¹³ Pezinok mal podobné nariadenie z roku 1699.¹⁴

Situácia s postavením šľachty v Modre bola úplne odlišná. V meste platil úzus, že šľachtické domy sa považujú za domy meštianske a nie šľachtické (t. j. slobodné) a preto ich vlastníci musia platiť mestské dávky, odvádzať hôrne a zúčastňovať sa aj na iných trovách mesta. Tento jav spôsobila snaha pôvodných majiteľov mesta obmedziť počet cudzích vlastníkov nehnuteľností (najmä viníc) v mestečku, aby ich tak neuberali o príjmy z vinohradníctva. Obmedzenie bolo prednostne postavené najmä proti bohatým trnavským mešťanom, s ktorými viedli modranskí zemepáni od stredoveku spory o dávky z ich viníc v chotári Modry. Už roku 1404 obmedzil Stibor zo Stiboric možnosť voľného nákupu domov a viníc cudzincami v mestečku a pokračovali v tom aj Orságovci.¹⁵ Roku 1564 boli cudzinci v Modre povinní platiť všetky poplatky ako mešťaania – ináč tu nemôžu vlastniť domy a ani bývať. Všetky tieto výsady si Modrania dali samozrejme potvrdiť aj vo svojom privilegii slobodného kráľovského mesta z roku 1607.¹⁶

S prvými príslušníkmi cudzej šľachty v meste sa stretávame až roku 1566, keď sa mestská rada dohodla s Jánom a Štefanom Aponim (Apponyi) a Gašparom Pongrácom na oslobodení ich domu a štyroch viníc od poplatkov a mestských povinností. Kým Aponiovci v meste užívali len majetok, Pongrácovci prijali meštianske právo, príslušník tohto rodu, Václav Pongrác bol roku 1589 aj členom mestskej rady.¹⁷

Oslobodenie od poplatkov nemuselo byť len vecou dohody medzi mestom a šľachticom, ale šľachticovi sa takýmto spôsobom mesto odvdáčilo za jeho služby. Príkladom bol Severín Lamperzegel (niekedy aj Lemperzegel), ktorému roku 1571 oslobodili 11 viníc od platenia hôrneho. Potvrdenie tejto slobody získal aj jeho syn Osvald.¹⁸

O tom, že tieto oslobodenia sa nie vždy stretli s pochopením mesta svedčí príklad rodiny Zajovcov (Zay). V Modre sa usadili v 80. rokoch 16. storočia a ich dom spoločne so štyrmi vinicami, oslobodil panovník z vďaky za služby v protitureckých vojnách od platenia dávok

dovoz, ale aj výčaj vína a piva. V zmysle viacerých zákonných článkov mali šľachtici vo všeobecnosti právo dovážať do mesta víno, pivo či obilie určené pre vlastnú spotrebu (z. č. 62/1563, č. 78/1647 a i.) Cit. podľa *Corpus Juris Hungarici*. Budae 1822.

¹³ Štatút z 29. marca 1673. KOLOSVÁRI, Sándor - ÓVÁRI, Kelemen (eds). *Corpus statutorum. Statuta et articuli Municipiorum Hungariae cis-Danubiorum*. Tomus IV. Pars II. Budapest 1897, s. 522.

¹⁴ DUBOVSKÝ – ŽUDEL, ref. 11, s. 34.

¹⁵ LEHOTSKÁ, Darina. *Dejiny Modry 1158-1958*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 23 a 28-29.

¹⁶ ŠABApM, f. Magistrát mesta Modry (ďalej MMM), Listiny, inv. č. 32.

¹⁷ LEHOTSKÁ, ref. 15, s. 38-39.

¹⁸ ŠABApM, f. MMM, Listiny, inv. č. 77. Syn Osvald bol členom posolstva, ktoré vybavovalo v Prahe povýšenie Modry na slobodné kráľovské mesto v roku 1607, (bližšie ŠABApM, f. MMM, Účty richtára – vyúčtovanie cesty do Prahy 1607, inv. č. 3967) a tak je možné že Severín bol členom podobného posolstva v roku 1569, kedy bola Modra začlenená späť medzi kráľovské majetky.

a poplatkov.¹⁹ Následný protest mesta uzavrel svojim rozsudkom roku 1612 až palatín Juraj Turzo (Thurzo). Majetok mal zostať naďalej slobodným, ale len počas života Vavrinca Zaja, jeho manželky Sáry Jakušičovej (Jakusich) a syna Jána. Po ich smrti už mali ďalší potomkovia platiť riadne dávky a dane. Zostala im ešte jedna povinnosť, mali prispievať na výstavbu mestského opevnenia, ktoré sa rok pred vyhlásením rozsudku začalo budovať.²⁰ Ján Zaj sa v roku 1631 rozhodol svoj dom nakoniec predať, pričom mesto využilo predkupné právo a odkúpilo ho za 2000 zlatých a 200 okovov vína. Zriadilo v ňom modlitebňu slovenských evanjelikov.²¹

Z niekoľkých protestov vidno, že oslobodené boli aj majetky modranskej šľachtickej rodiny Weberovcov.²² Nemožno sa tomu ani čudovať, Weberovci patrili medzi najbohatších obyvateľov Modry, roku 1613 bola najväčším producentom vína v meste vdova po Valentínovi Weberovi staršom, ktorej sa urodilo 600 okovov, čo je približne 34 000 litrov vína.²³

Vzťah mesta Modry voči šľachte bol upravený v rozsiahlom štatúte z roku 1650, kde sa kodifikoval už existujúci stav a presne sa vyšpecifikovali ich práva a povinnosti. V prvom rade sa uvádza, že mesto nemalo a ani nemá žiadne slobodné domy alebo šľachtické majetky. Všetci šľachtici sú braní ako mešťania. Šľachtic mal považovať svojho richtára a celú radu za svoju priamu vrchnosť (*rechte Obrigkeit*) a držať sa nariadení a príkazov celej rady. Zároveň sa podvoľuje súdu mesta a nemá sa obracať na vyššie úrady, pretože tým poškodzuje celú obec mešťanov. Ako mešťan musí v meste zostať bývať minimálne tri roky, pod hrozbou pokuty vo výške 32 zlatých. Ak chce odísť, musí svoje majetky prednostne ponúknuť miestnym a nie predať cudzím podľa svojej vôle. Takisto je povinný podieľať sa na všetkých meštianskych výdavkoch a výlohách (dávkach, kontribúcií) a aj na verejných prácach. Pokuta za porušenie je vo výške 100 zlatých, pri ďalšom opakovaní previnenia, sa zdvojnásobuje, v prípade tretieho porušenia hrozí vypovedanie z mesta.²⁴ Tento štatút vyznieva o to zaujímavejšie, ak si uvedomíme fakt, že vrcholové mestské orgány (richtár, mešťanosta, mestská rada) boli v drivej väčšine zložené práve z predstaviteľov šľachty.

¹⁹ ŠABApM, f. MMM, Listiny, inv. č. 49.

²⁰ ŠABApM, f. MMM, Listiny, inv. č. 74.

²¹ ŠABApM, f. MMM, ostatné vecné skupiny, písomnosti týkajúce sa kúrie Zayovcov v Modre, inv. č. 2085. LEHOTSKÁ, ref. 15, s. 67.

²² ŠABApM, f. MMM, listiny, inv. č. 26. O činnosti Valentína Webera a jeho konflikte s mestom pozri DUCHOŇ, Michal. Spor mesta Modry so zemanom Valentínom Weberom. In SOKOLOVSKÝ, Leon (ed.). *Kriminalita, bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku: Zborník z rovnomennej konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 166-173.

²³ DUBOVSKÝ, Ján – ŽUDEL, Juraj et al. *Dejiny Modry*. Modra: Mestský úrad Modra, 2006, s. 136.

²⁴ KOLOSVÁRY - ÓVARI, ref. 13, s. 434-436.

Mestská šľachta – súčasť mestskej elity

Okrem prítomnosti vyššie spomínaných predstaviteľov nižšej a strednej šľachty, ktorí sa do malokarpatských miest prisťahovali, alebo tam získali majetok kráľovskou donáciou, či exempciou vlastníka panstiev, väčšinu šľachty tvorili nobilitovaní mešťania - armalisti, alebo prisťahovaní zemanovia, ktorí mali iba majetok v meste. Miestom naplnenia ich ambícií bola práve mestská správa. Funkcie senátorov, mešťanostov a richtárov boli kreované takmer výlučne z tejto skupiny obyvateľstva malokarpatských miest.²⁵

Ako príklad takéhoto obsadenia mestskej správy uvedieme Modru. V priebehu 17. storočia bola moc v meste v rukách miestnych šľachtických rodín, ktoré predstavovali prevažne nobilitovaní mešťania. Na základe archontologickej analýzy predstaviteľov mestskej správy môžeme konštatovať, že od 30. rokov 17. storočia bolo obsadzovanie pozícií richtára, mešťanostu, kapitána a mestských radcov už v rukách nobilitovaných mešťanov. Táto „nová“ šľachta obsadzovala pravidelne takmer dve tretiny miest z celkového počtu členov mestskej rady.

Rodiny modranských nobilitovaných mešťanov si moc v meste doslovne rozdelili. Napr. predstavitelia rodiny Weberovcov viackrát obsadzovali úrad richtára či mešťanostu, niekedy dokonca kontinuálne.²⁶ Martin Weber bol v roku 1633 mešťanostom, v čase, keď bol richtárom jeho príbuzný Valentín Vörös.²⁷ V druhej polovici 80. rokov sa stal richtárom zase jeho syn Žigmund.

Podobné rodinné stratégie mali aj príslušníci iných rodín, napríklad Marthusovci, Schreiberovci či Sixtovci. Úrad sa priam dedil, Martin Schreiber, ktorý získal nobilitáciu roku 1616²⁸ bol okrem členstva v senáte niekoľkokrát mešťanostom mesta Modry a na zasadnutí senátu ako mešťanosta aj zomrel.²⁹ V mestských orgánoch pôsobil aj jeho syn Samuel,³⁰ potom Daniel a vnuk Ján Juraj.³¹

²⁵ V tomto neboli malokarpatské mestá výnimkou, podobná situácia bola napr. v Skalici, Komárne alebo v Bratislave, čo dokladá ŠPIESZ, ref.1, s. 203. Žiaľ podrobnejšie spracovanie mestskej elity v jednotlivých slobodných kráľovských mestách na Slovensku stále chýba, preto nemôžeme zodpovedne poukázať na úlohu šľachty v nej.

²⁶ Valentín Weber ml. bol richtárom v rokoch 1615-1616, 1620 - 1621, jeho brat Martin v rokoch 1622-23 a 1628-1629, pozri DUCHOŇ, Michal. *Archontológia mestskej správy Modry*. Modra, 2007 (rkp.)

²⁷ Ten bol richtárom v rokoch 1632-33, 45-46, 61-62 a mešťanostom v rokoch 1634-36, 40-42, 49-50, 53-54 a 58. Zvyšné roky bol členom mestskej rady. Pozri DUCHOŇ, ref. 26.

²⁸ PONGRÁCZ, Denis et al. *Šľachta Bratislavskej stolice*. Bratislava: Agentúra LUIGI, 2004, s. 357 (ďalej *Šľachta Bratislavskej stolice*)

²⁹ Mešťanosta v rokoch 1613-1614, 1617-1619, 1624-1625, 1628-1629 a 1632. Porovnaj DUCHOŇ, ref. 26. Oproti údajom v práci *Šľachta Bratislavskej stolice* (ref. 28, s. 357) nebol nikdy richtárom. Zomrel 30. septembra 1632. ŠABApM, f. MMM, Zápisnice mestskej rady, inv. č., fol. 135a.

³⁰ Richtárom v rokoch 1648-1649, Daniel bol richtárom 1670 -1671, mešťanostom 1679-1682, DUCHOŇ, ref. 26.

³¹ Ján Juraj Schreiber bol dlhodobo notárom, richtárom (1711-1713, 1716-1717, 1720), ale ponechal si aj pritom stále aj úrad notára. Pozri ŠABApM, f. MMM, Zápisnice mestskej rady, inv. č. 353 a POSPECHOVÁ, Petra -

Ani zloženie mestských orgánov vo Sv. Jure, či Pezinku sa neodlišovalo od Modry. V Pezinku v priebehu 17. storočia obsadzovali miesta richtárov najmä príslušníci rodín Wiser alebo Tabrer (Taberer), vo Sv. Jure zase Tutzentalerovci, Segnerovci, Petenadovci, či Giligovci (Ghillig).³² Medzi príslušníkmi mestských orgánov jednotlivých miest boli vzájomné vzťahy, zväčša na rodinnej báze. V Pezinku pôsobili Vörösovi synovia, príslušníci rodu Wieland boli v mestskej rade Pezinka a aj Modry.³³ Doslovne môžeme konštatovať, že šľachtické mestské elity si vytvorili rodinne založený systém previazaný osobnými vzťahmi, kde zároveň ako ekonomicky najsilnejší mešťania tvorili akúsi „oligarchickú“ vládu v mestách.

Šľachtici tvorili väčšinu aj medzi mestskými notármi malokarpatských miest. Časť z nich postúpila z tohto úradu do mestskej rady, alebo dokonca obsadili aj miesta richtárov či mešťanostov. Príkladom môže byť už spomínaný Ján Juraj Schreiber. Kariéru v službách mesta začal ako podnotár aj Valentín Vörös, neskorší modranský richtár, alebo Juraj Hadritius, neskorší palatínov protonotár.³⁴ Vörösovi synovia boli notármi v susednom Pezinku či Sv. Jure. Byť mestským notárom priam znamenalo neskoršie uplatnenie sa v mestskom senáte. Aj keď boli „úradníkmi“ mesta, patrili medzi skutočnú elitu miest, nielen vzdelaním, ale aj majetkom.³⁵

Bohatstvo malokarpatskej mestskej šľachty bolo, doslovne povedané, skryté v sudoch s vínom. Víno, to bol predovšetkým obchod, najmä zahraničný. Vydávalo sa na Moravu, do Čiech, Poľska či Sliezska. V rámci Uhorska bolo najdôležitejšou obchodnou destináciou územie stredoslovenských banských miest.³⁶ Príslušníci mestských elít nielenže hrali pri obchode hlavnú rolu, ale snažili sa niekedy aj o vytvorenie monopolu. Valentín Weber starší vo svojich majetkových excesoch³⁷ postúpil tak ďaleko, že sa snažil previesť celý obchod medzi Modrou a Jurajom Turzom na seba.³⁸ Ale nielen diaľkový obchod bol hlavnou niťou

SPIRITZA, Juraj. O notároch a podnotároch Modry, Pezinka a Sv. Jura v 17. storočí. In *Slovenská archivistika*, 2004, roč. 39, č. 1, s. 75.

³² Podľa DUCHOŇ, Michal. *Archontológia mestských predstaviteľov Sv. Jura a Archontológia mestských predstaviteľov Pezinka*. Modra 2007 (rkp).

³³ Filip Jakub Wieland je doložený ako mešťanosta v Pezinku v rokoch 1661, 1664 a ako richtár v roku 1665, DUCHOŇ, *Archontológia mestských predstaviteľov Pezinka*, ref. 32. Jeho brat Wolfgang Andrej bol modranským mestským notárom v rokoch 1670-1684. POSPECHOVÁ - SPIRITZA, ref. 31, s. 75.

³⁴ FALLENBÜCHL, Zoltán. *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. Budapest: Országos Szechenyi Könyvtár – Osiris kiadó, 2002, s. 119 a *Šľachta Bratislavskej stolice*, ref. 28, s. 157.

³⁵ Ako príklad uvádzame notára mesta Modry Jána Kempiusa, ktorý bol jedným z najväčších vinohradníkov v Modre, v roku 1644 vlastnil 14 viníc a vyprodukoval 343 okovov vína. Väčšími producentmi vína boli v Modre už len Juraj Lukner (bol vtedy richtárom), rodina Santovcov a Marthiusovci. ŠABApM, f. MMM, Daňová pokladnica, register hórneho inv. č. 5164 a register mestských dávok inv. č. 5403.

³⁶ KAZIMÍR, Š.: Vývoz vína z malokarpatskej oblasti od 13. storočia až do polovice 18. storočia. In *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 5, s. 724 a nasl.

³⁷ DUCHOŇ, ref. 22, s. 167-168.

³⁸ BAĎURÍK, Jozef. *Malokarpatské vinohradníctvo v 16. storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1990, s. 80.

hospodárskeho života, miestni šľachtici expandovali aj do blízkeho okolia. Ako príklad nám môže poslúžiť modranský šľachtic Juraj Hadritius, spočiatku notár mesta, neskôr notár Bratislavskej stolice, ktorý svoju kariéru zakončil ako palatínov protonotár. Dával na vlastné náklady renovovať kostoly v niektorých dedinách na Žitnom ostrove, začo v nich mal právo výčapu vína na určité obdobie.³⁹

Zdroje bohatstva nobilitovaných mešťanov boli však rôznorodejšie a nezáviseli len od vinohradníctva. Napríklad Juraj Schachner, nobilitovaný roku 1640, bol mäsiarom a mal od mesta Sv. Jur prenajatý aj mýtny regál.⁴⁰ Aj Štefan Aurora, príslušník bohatej pezinskej nobilitovanej rodiny, bol mäsiarom.⁴¹ Exkluzívne právo na dovoz a predaj soli v Modre vlastnil príslušník rodiny Sixtovcov.⁴² Ján Marthius (III.) bol v 80. rokoch 17. storočia nielen členom mestskej rady, ale zároveň aj mestským lekárom.⁴³

Na tomto mieste je dôležité venovať ešte pár riadkov aj mobilite šľachtických rodín v malokarpatských mestách. Pôvod nobilitovaných mešťanov či šľachticov bol rôzny. Niektoré rodiny patrili k pôvodným obyvateľom miest. Napríklad v Modre to boli Scheibeldorovci alebo Schreiberovci, v Pezinku Tabrerovci (Taberer) a vo Sv. Jure Tutzenthallerovci, ktorí sa spomínajú už v 15. storočí.⁴⁴ Prist'ahované rody poukazujú na migráciu nielen v regionálnych, ale až celouhorských dimenziách. Armbrusterovci zo Sv. Jura boli pôvodom zo Sedmohradska,⁴⁵ modranskí Marthiusovci z oblasti bankských miest,⁴⁶ Wielandovci zo Spiša, Giligovci zo Šoprone.⁴⁷ Z okolia malokarpatských miest boli napríklad Weberovci (Vištuk, Vinosady). Zastúpenie mali aj cudzinci – Segnerovci boli zo Štajerska,⁴⁸ Petenadovci boli talianskeho,⁴⁹ obchodnícke rody Neffovcov a Lamperzeglovcov v Modre zase nemeckého pôvodu.⁵⁰

S nástupom rekatolizácie po Vešelénioho (Wesselényi) sprisahaní boli do mestských orgánov dosadení katolícki šľachtici.⁵¹ Najviac sa zasiahlo do mestských orgánov v Modre, kde bola

³⁹ Spreď roku 1634 máme zmienku o tomto spôsobe podnikania vo Veľkom Légu (dnešné Lehnice, okr. Dunajská Streda). BEKE, Margit (ed.). *Pázmany Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616-1637)*. Budapest: Márton Áron Kiadó, 1994, s. 285. V roku 1634 uzavrel zmluvu ohľadne výčapu a rekonštrukcie kostola v Rasticiach (dnešné Zlaté Klasy, okr. Dunajská Streda), pozri ŠABApM, f. MMM, Listiny, inv. č. 145.

⁴⁰ ŠABApM, f. MMJ, Listiny inv. č. 151 a inv. č. 189.

⁴¹ *Šľachta Bratislavskej stolice*, ref. 28, s. 35.

⁴² ŠABApM, f. MMM, Zápisnice súdu, inv. č. 569.

⁴³ Napr. v roku 1673 bol mešťanostom a zároveň poberal plat 50 zlatých ako mestský lekár. ŠABApM, f. MMM, Komorné knihy, inv. č. 3126

⁴⁴ Genealógiu publikoval (F.). A csataji Tuczentaller család. In *Turul*, 1888, č.2, s. 93-95.

⁴⁵ *Šľachta Bratislavskej stolice*, ref. 28, s. 33

⁴⁶ FEDERMAYER, Frederik. Genealogický pohľad na prešporských mestských notárov druhej polovice 16. storočia. In *Zborník FFUK Historica*, 2005, roč. 46, s. 120-121.

⁴⁷ *Šľachta Bratislavskej stolice*, ref. 28, s. 441 a 149.

⁴⁸ *Šľachta Bratislavskej stolice*, ref. 28, s. 358.

⁴⁹ *Šľachta Bratislavskej stolice*, ref. 28, s.

⁵⁰ Za poskytnutie tejto informácie ďakujem F. Federmayerovi.

⁵¹ V Bratislave túto situáciu opisuje FEDERMAYER, Frederik. Pôvod, etnická a náboženská štruktúra prešporského patriciátu v 17. storočí. In *Historické štúdie*, 1999, roč. 40, s. 182-183.

silná protestantská komunita a mestská rada bola zložená len z radov evanjelikov. Týmto spôsobom bol v Modre do úradu richtára dosadený komárňanský podžupan Ján Segi (Szeghy),⁵² v Pezinku zase tunajší vlastníci slobodných kúrií, napr. Palud'aj a Ernej (Palugyay, Erney). Oproti Bratislave ale zostali v mestskej rade aj príslušníci protestantskej šľachty, aj keď k obnoveniu pomerov spreď roku 1674 už nedošlo a katolícki šľachtici sa striedali pri výkone úradu richtára a mešťanostu s protestantskými. Z „cudzích“ katolíckych šľachticov v mestskej rade Modry boli aj príslušníci rodu Tedi (Thedy). František Tedi pôsobil v úrade richtára a mešťanostu v časoch najväčšej rekatolizácie.⁵³ Syn Alexander bol nielen členom modranského senátu, ale zároveň aj slúžnym Bratislavskej stolice.⁵⁴

Šľachta v konflikte s mestom

Spolužitie mešťanov malokarpatských miest so šľachtou predstavovalo zdroj rôznych konfliktných situácií, ktoré v mnohých prípadoch súviseli práve s privilégiami a výsadami šľachty. Azda najviac konfrontácii mal Pezinok, a to aj preto, že mesto susedilo s mocným susedom, vlastníkom panstva, rodom Pálfiocov.

Pezinské a svätajurské panstvo prešlo po smrti Kataríny Pálfiovej na deti jej brata Mikuláša, konkrétne Štefana Pálfiho, ktorý sa stal, aj napriek odporu mesta, novým záložným vlastníkom panstiev v roku 1626.⁵⁵ Síce panovník v privilégii z roku 1615 prisľúbil, že panstvo nebude zálohovať, nestalo sa tak. Naviac Štefan Pálfi získal aj právo vyberať vínný cenzus pre kráľa (Pezinok odovzdával 650 okovov). Protesty mesta vyšli nazmar. Konflikty medzi mestom a panstvom boli sprevádzané rôznymi kurióznymi situáciami. Medzi ne možno zaradiť napríklad zriadenie viechy provizorom pezinského panstva Jánom Sencim (Senczy) na jeseň roku 1640 na mestskej lúke, ktorú mešťania strhli a žiadali pre provizora trest.⁵⁶ Naopak, v roku 1651 zase ľudia z panstva násilím obsadili mestský pivovar na predmestí.⁵⁷

Syn Mikuláš, ktorý bol tiež bratislavským županom, sa podobne s mešťanmi slobodného kráľovského mesta naťahoval o výber cenzuálneho vína, ale zároveň vyberal od nich aj desiatok, ktorý mal v prenájme od Ostrihomského arcibiskupstva.⁵⁸ V roku 1655 jeho provizor Štefan Priny prikázal pochodovať hradnej strážii cez mesto s delami a vytasenými

⁵² Keď sa stal v roku 1674 richtárom Modry, bol zároveň aj podžupanom Komárňanskej stolice. Zomrel v Modre ako mešťanosta v roku 1676. ŠABApM, f. MMM, Kniha testamentov 1637-1681, inv. č. 2727, fol 326b a nasl. V Modre vlastnil už od roku 1650 dom po Margaréte, vdove po šľachticovi Krištofovi Hochartovi. ŠABApM, f. MMM, Zápisnice súdu 1648-1653, inv. č. 562, fol 169a.

⁵³ Rod pochádzal z Košút. *Šľachta Bratislavskej stolice*, ref. 28, s. 412. František Tedi bol richtárom v rokoch 1676 a 1679 až 1682, mešťanostom v rokoch 1677-1678, 1684, 1692-1693. DUCHOŇ, ref. 26.

⁵⁴ *Šľachta Bratislavskej stolice*, ref. 28, s. 412, ŠABApM, f. MMM, Zápisnice mestskej rady, inv. č. 353, fol. 157b.

⁵⁵ Svedectvo o proteste mesta proti inskripcii panstva ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 61.

⁵⁶ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 80.

⁵⁷ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 98.

⁵⁸ ŠABApM, f. MMP, Acta decimaria, nezaradené písomnosti, správa o obnovení prenájmu výberu desiatkov M. Pálfimu, 25. júla 1648.

šablami, čo určite nebolo v súlade s dobrými zvykmi.⁵⁹ Pár rokov nato dal Mikuláš Pálfi vylomiť dokonca mestskú bránu oproti zámku, žiaľ neuvádza sa dôvod.⁶⁰ Spory, ktoré mali Pálfiovci s mestom ohľadne rúbania dreva v lesoch, či pre porušovanie chotárnych hraníc, by boli, pre ich rozsah, skôr na osobitnú štúdiu. Mesto nakoniec s rodinou Pálfi uzavrelo zmluvu, v ktorej riešilo najdôležitejšie rozpory, akým bol výčap vína, pasenie dobytky, konanie trhov či jarmokov, až roku 1746.⁶¹ Po celý ten čas bol Pezinok s panstvom a jeho úradníkmi v neustálom konflikte a drobné problémy pretrvávali aj ďalej.⁶²

Rozsiahly a dlhotrvajúci konflikt malo mesto aj so šľachtickými obyvateľmi, ktorí bránili výstavbe mestského opevnenia. V zmysle výsad slobodného kráľovského mestečka z roku 1615 mal byť Pezinok opevnený. Na výstavbe opevnenia sa preto začalo pracovať čo najskôr⁶³, ale veľmi rýchlo sa narazilo na odpor šľachtických vlastníkov nehnuteľností v mestečku. Hradby boli budované do organického urbanizmu mesta a vydeľovali celé ulice mimo opevnený areál. Zároveň sa za hradbami mali ocitnúť hospodárske príslušenstvá slobodných kúrií v meste – majere. Šľachtic by tak musel, ak by chcel ísť do svojho majeru, obísť ulicu a prejsť mestskou bránou.⁶⁴ Preto prvá reakcia vlastníkov bola taká, že príslušné úseky hradieb zbúrali.⁶⁵ Aj v ďalších rokoch bránili šľachtici výstavbe opevnenia, čo napomáhalo tomu, že mestečko bolo veľmi dlhú dobu nechránené. Gašpar Segedi (Szegedi) dokonca požadoval, aby hradby obišli jeho kúriu, ktorá bola v centre mesta. Nepomohla ani dohoda s mestom uzavretá roku 1649, že ak odstúpi pozemky na vybudovanie hradieb, bude oslobodený od platenia dávok, hôrneho a získa právo ťažiť drevo v mestskom lese.⁶⁶ Ešte roku 1655 zobral palatín František Vešeláni v tomto spore mesto pod svoju ochranu a musel tak spraviť aj roku 1658, keď výstavbe hradieb bránili dedičia Michala Beličiča - Horváta (Beliczicz).⁶⁷ V týchto sporoch miestnych šľachticov a mesta nakoniec predsa len vyhral verejný záujem a opevnenie bolo nakoniec dokončené.

Konfliktné situácie vznikali pri slobodných domoch najmä vtedy, ak sa využívali ako miesto

⁵⁹ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 105

⁶⁰ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 116.

⁶¹ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 214.

⁶² Ďalšie množstvo sťažností a výpočty rôznych škôd a nepravostí, ktorých sa dopustili Pálfiovci na meste sú v ŠABApM, f. MMP, Gravamina, nezaradené písomnosti.

⁶³ Opevnenie sa stavalo v rokoch 1616 až 1670. Podrobnejšie POSPECHOVÁ, Petra – VAVÁK, Július – WITTGRÜBER, Peter. Renesančné opevnenie Pezinka. In: *Pamiatky a múzeá*, 2006, č. 1, s. 14 a nasl.

⁶⁴ Tento jav bol vôbec veľkým problémom vo všetkých troch malokarpatských mestách, kde sa snažili obyvatelia skracovať si cestu do viníc, ktoré mali za hradbami ich prebúraním a vybudovaním súkromných mostíkov a bránok. Pritom každé mesto sa snažilo kontrolovať vstup a pohyb najmä cudzích osôb, čo vidno aj z modranského strážneho poriadku z roku 1664. KOLOSVÁRI - ÓVÁRI, ref. 13, s. 476 a nasl. Pritom takéto konanie vážne oslabovalo obranyschopnosť mestského opevnenia. „Deravé“ hradby v Jure umožnili v roku 1663 tatárskym oddielom vyplieniť mesto.

⁶⁵ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 53.

⁶⁶ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 94. Právo výrubu dreva bol skutočný ústupok zo strany mesta, pretože dávnejšie malo s Gašparom Segedim spor pre neoprávnený výrub v mestskom lese. ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 77.

⁶⁷ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 107 a 118.

výčapu piva, či vína, resp. ako výsek mäsa. Zvýšenú pozornosť im mestské orgány venovali najmä v prvej polovici 18. storočia, keď začali klesať zisky mesta z vinohradníctva a ich akékoľvek obmedzovanie mesto prísne strážilo. Napríklad roku 1731 sa mesto sťažovalo na záložného vlastníka Illenbekovskej (Illenbeck) kúrie, Pavla Stupavského (Sztupavsky), a iných šľachticov, ktorí si vo svojich kúriách zriadili nepovolený pivovar a výčap piva a vína.⁶⁸ Pavol Stupavský v tomto neprestal a roku 1743 znovu zriadil výčap piva, ktorý zásoboval z vlastného pivovaru na predmestí, postavenom v majeri, ktorý patril ku kúrii v meste.⁶⁹ Kuriózny je aj prípad záhradníka Leonarda Palud'aja (Palugyay) z roku 1751. Keď si kúpil víno pre svoju chorú ženu v Majtániovskej (Majthány) kúrii, napadol ho na ceste domov mestský dráb a nádobu na víno mu vytrhol a rozbil. Richtár Samuel Majtáni síce drába zatvoril na dva dni do väzenia, Leonard Palud'aj to však nepovažoval za dostatočné zadost'učinenie.⁷⁰

Mestá protestovali aj proti usadeniu židov, resp. židovských obchodníkov v kúriách. V Pezinku boli židia vyhnaní z mesta po masacre roku 1529 a usadili sa na majetkoch panstva.⁷¹ Mesto sa sťažovalo roku 1678, že šľachtic Mikuláš Ernej, prijal do svojej kúrie židovského obchodníka Lazara Hirschla aj s tovarom, čo bolo vyslovene proti právam mesta. Neskôr, roku 1695 si ale od neho mesto požičalo 2000 zlatých, a povolilo mu mať otvorený obchod. Túto dohodu Uhorská komora anulovala a podrobila dokonca výsluchu tých členov mestskej rady, ktorí za ňu hlasovali.⁷² V skutočnosti ale nedokázala ani ona zabrániť prílevu židov do slobodných kúrií. Napríklad v taxácii z roku 1734 sa takmer v každej zachytenej pezinskej kúrii nachádzal jeden žid, v Pyberovskej bol dokonca žid Benedikt správcom. Vo Svätom Jure žili v jednej kúrii aj viacerí, čo potvrdzuje napr. Armbrusterovská alebo Giligovská kúria. Bývali aj v Pálfiovskom kaštieli.⁷³ Z tohto zachovaného zoznamu vidieť, že jednou z ciest, ktorou dokázali židia infiltrovať mestá, bolo práve nasťahovanie sa do šľachtickej kúrie. O tom, aký dosah to malo na život v meste, nemusíme pochybovať.⁷⁴

V podstatnej miere sa na vzťahu mešťanstva a šľachty usadenej v meste odzrkadľovala aj ochota platiť mestské dávky a dane. Z mnohých údajov vyberáme niektoré explicitné ukážky. Napríklad generálny perceptor Uhorskej komory Gabriel Palud'aj, človek, ktorý kontroloval poplatky mesta odovzdávané komore, dlžil na mestských dávkach a hôrnom za roky 1642 až

⁶⁸ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 200.

⁶⁹ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 213.

⁷⁰ ŠABApM, f. MMP, Nobilitaria, nezaradené písomnosti, 29. apríla 1751.

⁷¹ Napr. v susednej dedine Cajla. DUBOVSKÝ – ŽUDEL, ref. 11, s. 45, 49 a nasl.

⁷² DUBOVSKÝ – ŽUDEL, ref. 11, s. 49-50.

⁷³ Štátny archív Bratislava, Župa Bratislava I, nobilitaria, taxácia z roku 1734, pag. 16 a nasl. Pritom v opise mesta z roku 1696 sa uvádza len jeden žid, ktorý bol pod ochranou mesta. ŠABApM, f. MMJ, Spisy magistrátu, inv. č. 1291.

⁷⁴ Paradoxne Modra v takej miere židov neperzekvovala, ako jediné mesto malo svoju vlastnú židovskú rodinu Hirschlovcov priamo „*intra muros*“, a tá tu prežívala celé 17. a 18. storočie. DUBOVSKÝ- ŽUDEL, ref. 23, s. 110 a 112.

1663 sumu 694 zlatých. Mikuláš Cvitkovič (Czvitkovich), provizor pezinského a svätajurského panstva a jeho dedičia dlžili zase za roky 1649 až 1662 vyše 200 zlatých.⁷⁵ A tak by sme mohli pokračovať. Dlhy na domoch v Pezinku mal aj Mikuláš Pálfí. Treba ale zároveň uviesť, že rozsiahle reštančné registre mali aj niektorí mešťania, teda nebola to len vec šľachticov.⁷⁶

Niektorí šľachtici sa snažili obchádzať daňové povinnosti originálnym spôsobom, ako Mikuláš Jelšič (Jelschitz) vo Sv. Jure. V roku 1613 zatajil pred decimátormi 118 okovov vína v dvoch tajných pivniciach, začo bol odsúdený na stratu tohto vína a musel dodatočne zaplatiť aj desiatok. Jelšičovská kúria bola v meste aj v neskorších dobách problematickým miestom, ešte roku 1659 sa zakazovalo mať v nej viechu.⁷⁷

Poškodzovanie mesta vlastníkmi šľachtických kúrií asi najlepšie charakterizovali zostavovatelia svätajurského súpisu roku 1696 týmto vyjadrením: *V slobodných domoch sa tak ako v meste a u mešťanov koná viecha, ale predáva sa aj pivo a víno, zároveň tu žijúci ľudia, zhánajú si obživu v meste, rúbu stromy v mestských lesoch, ale nepodieľajú sa na kontribúciách, a to ani voči šľachtickej stolici, nieto ešte mestu, ba dokonca im vlastníci týchto kúrii zabraňujú, aby platili mestské dávky, tak sú títo nepotrební ľudia mestu len na škodu.*⁷⁸

Slobodné kúrie zohrali zaujímavú úlohu pri usadení katolíckych rádov v meste. Keď arcibiskup Juraj Selepčeni (Szelepcsényi) rozhodol o umiestnení piaristov vo Svätom Jure, roku 1685 im testamentárne odkázal nasledovné kúrie - Ilešháziovskú kúriu s vinicami a poliami v hodnote 28 391 rýnskych zlatých, Balašovskú kúriu v hodnote 5000 zlatých, štvrtinu Čúziovskej (Csuzy) kúrie s vinicami v hodnote 2680 zlatých, kúriu v Griňave (dnes časť Pezinka) s vinicami, poľom a ďalším príslušenstvom v hodnote 6000 zlatých.⁷⁹ Tie tvorili základ ich majetkov a boli aj prvým sídlom rádu.

Podobný postup bol aj v Pezinku, kde barón Matej Hedli (Hedly) odstúpil roku 1675 svoju kúriu, mlyn a záhradu panovníkovi Leopoldovi I., ktorý ju obratom daroval rádu kapucínov. Protesty mesta, že nebolo dodržané jeho predkupné právo, neboli brané do úvahy.⁸⁰

⁷⁵ ŠABApM, f. MMP, Daňová pokladnica, rôzne zlomky daňových registrov, inv. č. 2798.

⁷⁶ Riešenie takýchto dlhov zo strany mestských orgánov ale bývalo v prípade mešťanov trochu iné. Keď vdova po Gašparovi Illenbekovi (Illenbeck) neuhradila svoje dlhy voči mestu, dal ju richtár uväzniť, z jej pivníc bolo vytiahnuté všetko víno. Synovia, ktorí ju z mestskej väznice vyslobodili, dostali pokutu 100 zlatých a mesto výčapom skonfiškovaného vína uhradilo podlžnosť vo 433 zl. ŠABApM, f. MMP, Zápisnice mestskej rady 1618-1619, inv. č. 242, záznam zo dňa 7. marca 1619.

⁷⁷ ŠABApM, f. MMJ, Listiny, inv. č. 89 a tiež Spisy magistrátu, inv. č. 1254.4.

⁷⁸ ŠABApM, f. MMJ, Spisy magistrátu, inv. č. 1291.

⁷⁹ FÜREDI, János. *A Szentgyörgyi kegye- tanítorendi ház és gimnázium története*. Pozsonyi 1897, s. 33.

⁸⁰ ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 138 a 140.

Medzi šľachtou a mešťanmi bolo v mestách viacero rôznych sporov, avšak svojou povahou sú skôr bežnými občianskoprávnymi alebo majetkovoprávnymi spormi, než by poukazovali na konflikt šľachta verzus mesto. Aj preto im v našej štúdií nevenujeme pozornosť. Za explicitné považujeme spory, ktorými bolo mesto ako celok ukracované na mestských dávkach, prípadne porušovanie privilégii a výsad mesta a ekonomické poškodzovanie mestského hospodárstva.

Všetci šľachtici v malokarpatských mestách ale neboli len nejakými vinohradníkmi či kupcami, hádajúci sa s mestami o nezaplatené poplatky či regálne práva. Práve naopak, mnohí z nich absolvovalo štúdiá na zahraničných univerzitách,⁸¹ či boli literárne činní.⁸² Zo všetkých spomenieme najmä Jána Juraja Schreibera, ktorý bol autorom prvých dejín mesta Modry, práce, ktorá je zároveň aj najstaršou monografiou o dejinách mesta na Slovensku.⁸³

Šľachtici v malokarpatských mestách boli aj mecénmi verejných stavieb. Viacerí príslušníci modranských, pezinských a svätajurských nobilitovaných rodín finančne podporilo výstavbu nových evanjelických kostolov, alebo opravy starých. Martin Schreiber mal, aspoň podľa slov svojho vnuka, najväčší podiel na dotvorení mestského urbanizmu Modry, a to pozvaním kolonistov, evanjelických exulantov z Moravy po roku 1621.⁸⁴

Na základe týchto poznatkov sa prikláňame k názoru Istvána Németha, že títo „pošľachtičení“ mešťania sa snažili splynúť a žiť pre svoje mesto.⁸⁵ Činnosť nobilitovaných mešťanov v mestskej správe Modry, Pezinka alebo Sv. Jura to len dokazuje. Zdroj vážnejších konfliktov predstavovali len slobodné kúrie a ich majitelia. A aj keď šľachta v malokarpatských mestách tvorila rôznorodú a nekompaktnú vrstvu, predsa len však výrazným spôsobom ovplyvňovala ich vývoj a zasahovala do dejín miest v tomto období.

⁸¹ Napr. Valentín Vörös navštevoval univerzitu vo Frankfurte nad Odrou a vo Wittenbergu, Michal Marthius získal svoje vzdelanie z medicíny tiež na tejto univerzite. Vörösovi dokonca venovali po jeho smrti učitelia na modranskom evanjelickom gymnáziu oslavné básne v diele *Epicedia debita post funus viventi nobilissimo quondam amplissimo ac consultissimo Domino Valentino Vörös...* (Posonii 1671).

⁸² Ján Marthius napísal niekoľko lekárskeho prác. Syn Valentína Vörösa Vavrínek zostal učiť na štrasburskej univerzite, tiež venoval svoje dielo *Consideratio Politica Civitatis ...* otcovi. Pozri SZINNYEI, József. *Magyar írók élete és munkái*. Budapest: Arcanum adatbázis, b. r. (CD R), heslo *Marth János a Vörös Lőrincz*.

⁸³ DUKA ZÓLYOMI, Norbert. Prvá monografia o Modre. In: *Vlastivedný časopis* 1973, roč. 22, č. 4., s. 182 – 183.

⁸⁴ SCHREIBER, Ján Juraj. *Popis slobodného kráľovského mesta Modry*. Na vydanie pripravil a preložil J. M. Dubovský. Modra: Múzeum Eudovíta Štúra, 1998, s. 32-33.

⁸⁵ H. NÉMETH, István. Mestská politika uhorského kráľovstva v ranom novoveku. In: CSUKOVITS, Enikő – LENGYELOVÁ, Tünde. *Z Bardejova do Prešporoku. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13. – 17. storočí*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity; Bratislava: Historický ústav SAV, 2005, s. 290-291.